

Сеньків О. М.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Тимчук О. Т.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ВНУТРІШНІЙ МОВНИЙ ПОРТРЕТ ДІВЧИНИ-ПІДЛІТКА У ФЕНТЕЗІЙНОМУ ТВОРІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ ШЕННОН ГЕЙЛ «АКАДЕМІЯ ПРИНЦЕС»)

Статтю присвячено особливостям мовного портретування дівчини-підлітка у творі Шеннон Гейл «Академія принцес». Підтверджено, що внутрішній мовний портрет головної героїні Мірі є динамічним, тобто змінюється протягом твору. На початку твору авторка передає в основному її негативні емоції, зокрема страх, але з розвитком подій вони змінюються на позитивні. Для вербалізації негативних емоцій письменниця більше використовує образність (тропи), ніж для позитивних. З'ясовано продуктивні лексико-семантичні та синтаксичні засоби опису внутрішнього мовного портрету дівчини в цьому творі. Серед найпродуктивніших лексико-семантичних засобів, використаних письменницею для внутрішнього мовного портретування дівчини, варто виокремити засоби непрямой стилістичної номінації, зокрема образні порівняння (23%), та засоби прямої стилістичної номінації емоційного стану, зокрема слова-номінативи, що називають емоції (27%). Синтаксичні експресивні засоби, на відміну від лексико-семантичних, прямо не характеризують емоції героїні твору, а посилюють емотивну забарвленість висловлювань Мірі. Для внутрішнього мовного портретування головної героїні твору авторка практично не застосовує слова-афективи, зокрема вигуки, та відсутні лайливі слова для її мовленнєвого портретування. Встановлено, що авторка в основному застосовує екстервентну форму психологічного зображення головної героїні, що передбачає наявність психологізованого пейзажу та інтер'єру. Виявлено, що внутрішній мовний портрет героїні Мірі є гендерно-нейтральним, а набуває гендерної маркованості лише у сполученні з її гендерним мовним портретом та частково фізичним.

Ключові слова: Шеннон Гейл, підліткове фентезі, дівчина, мовний портрет, підліток.

Постановка проблеми. Як літературний жанр фентезі активно розвивається і налічує близько 58 піджанрів за тематичною спрямованістю [11]. Незмінною залишається його спрямованість на читацьку аудиторію, відповідно виділяють: дитяче, підліткове та доросле фентезі. Водночас протягом останніх десятиліть питання гендеру, зокрема гендерної рівності, є одним із ключових у сучасному суспільстві, його висвітлення є одним із ключових, у тому числі й у лінгвістичних дослідженнях. Відповідно твори жанру фентезі можна класифікувати і за гендерною приналежністю головного героя (героїні), не стало винятком і підліткове фентезі, серед якого виокремлюють твори з протагоністами хлопцями та дівчатами.

Протягом останніх років у англійському підлітковому фентезі простежується тенденція, коли письменники цього жанру обирають дівчат головними героїнями своїх творів. Ймовірно, це можна пояснити бажанням деяких авторів жанру

фентезі створити антипод до популярного образу Гаррі Поттера.

Якщо поглянути на статеву приналежність авторів підліткового фентезі, написаного англійською мовою, з головною героїнею – дівчиною, то більшість із них є жінками [10, 20]. Однак і чоловіки-письменники жанру підліткового фентезі обирали дівчат головними героїнями своїх творів. Це можна простежити у трилогії Ф. Пулмана «Темні матерії», де головною героїнею є Ліра Белаква, Пенні Сінклер у романі «Заклинаюче скло» Б. Найта тощо.

Шеннон Гейл – сучасна американська письменниця жанру підліткового фентезі. До її творчого доробку входять понад 30 романів для дітей та молоді [13]. Однак насамперед вона відома творами «Академія принцес» та «Дівчина-гуска». Проте, незважаючи на літературну популярність, її творчість є малодослідженою в лінгвістичному плані.

Актуальність цієї розвідки зумовлена спрямованістю сучасної мовознавчої науки на розроблення питань лінгвоперсонології, зокрема вивчення мовної особистості. Її новизна визначається вибором у якості фактичного матеріалу дослідження роману Ш. Гейл «Академія принцес» [14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток лінгвоперсонології, що передбачає вивчення мовної особистості, є одним із актуальних напрямів сучасної мовознавчої науки. Проблема мовного портретування тісно пов'язана з поняттям мовної особистості. У вимірі художнього твору мовний портрет героя є відображенням певної зображуваної автором мовної особистості та його власної мовної особистості. Вагомий внесок у розроблення теорії лінгвоперсонології здійснив А. Загнітко [4]. Мовний портрет став об'єктом досліджень мовознавців у межах різних дискурсів, що відкрило можливості його вивчення у всьому розмаїтті його проявів. Питання мовного портретування у різних дискурсах у своїх працях висвітлювали: Н. Деренчук [2], К. Писаренко [6], О. Семенов [7], З. Шевчук [9] та ін. Слід зазначити, що в зарубіжних дослідженнях, написаних англійською мовою, на позначення цього поняття використовуються терміни 'idiolect' та 'personality in speech' [12, 15, 16, 19, 21].

Постановка завдання. Мета статті – охарактеризувати внутрішній мовний портрет дівчини-підлітка у творі Шеннон Гейл.

Відповідно до поставленої мети виділяються **завдання:**

– уточнити дефініцію внутрішнього мовного портрета;

– охарактеризувати продуктивні засоби прямої та непрямої стилістичної номінації емоційного стану (лексичні, синтаксичні та графічні), використані для відображення мовного портрета дівчини-підлітка у творі Шеннон Гейл «Академія принцес»;

– встановити ступінь гендерної маркованості внутрішнього мовного портрету головної героїні у зазначеному творі.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження став текст твору Ш. Гейл «Академія принцес». **Об'єктом** аналізу стали 325 лексико-семантичних та синтаксичних одиниць, використаних автором для мовного портретування дівчини-підлітка у жанрі підліткового фентезі, виокремлені з тексту зазначеного твору методом суцільної вибірки. Методи дослідження зумовлені метою, завданнями та фактичним матеріалом. У цій статті використано загальнонаукові методи.

Методи індукції та дедукції використано для аналізу теоретичної бази дослідження, а також методи аналізу та синтезу для виокремлення поняттєвих категорій та узагальнення основних положень. Серед власне лінгвістичних застосовано: метод лексико-семантичного аналізу, метод компонентного аналізу. Інтерпретаційно-описовий метод вибрано для інтерпретації фактичного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Розкриття індивідуальності героя у художньому творі реалізується за допомогою мовного портретування. Мовний портрет персонажа дає змогу читачеві поглянути не тільки на художнє втілення його внутрішнього світу, а й на безпосереднє відображення інтелектуального і емоційного світу самого письменника. Є. Кусько визначає його як «індивідуальний та водночас типологічний спосіб передачі мовлення персонажа, зображення у ній характеру героя у неперервному розвитку, його світобачення, ідеологічних позицій, політичного рівня» [1, с. 287]. Мовне портретування передбачає певну єдність художніх засобів у взаємозв'язку з різними рівнями мови: фонетичним, лексичним, морфемним, синтаксичним, стилістичним тощо.

Типологія мовних портретів є розлогою «з урахуванням різнорівневих відносин людини із суспільством» [6, с. 150]. Дослідники виділяють: гендерний, соціальний, психологічний (характероцентричний) та фізичний мовний портрет. У тексті художнього твору вони становлять єдність авторської репрезентації персонажа.

Обрання хлопця чи дівчини головними героями фентезійного твору накладає певні зобов'язання щодо мовного портретування. Очевидно, що гендерні портрети хлопця і дівчини будуть відрізнятися. У підлітковому фентезі соціальний портрет дівчини зазвичай зводиться до ролі принцеси певного вигаданого королівства, що знаходить своє мовне відображення. Фізичний мовний портрет може відрізнятися, зокрема під час використання вестильної лексики. У підлітковому фентезі фізичний мовний портрет доповнює внутрішній мовний портрет героя, рідко коли контрастує з ним.

Ключовим для розуміння персонажу твору є зображення його внутрішнього стану, емоційних переживань, тобто його внутрішнього мовного портрету, і є важливою складовою частиною авторської концепції героя.

Так, у «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» під редакцією С. Єрмоленко виділяється поняття внутрішнього та зовнішнього мовних портретів [3, с. 94]. Перший передає психологічний стан персонажа, а другий передбачає

опис зовнішності героя. Інші науковці виділяють: гендерні, психологічні, соціальні та фізіологічні мовні портрети [6, с. 152–154]. Синонімічним до внутрішнього мовного портрету є психологічний мовний портрет. Внутрішній мовний портрет героя художнього твору розуміється нами як відображення його характеру, моральних якостей та особливостей поведінки за допомогою засобів мови. Ми послуговуємося терміном «внутрішній мовний портрет», бо вважаємо, що ця назва краще передає суть цього поняття, оскільки психологічний портрет передає риси характеру, а не внутрішній (емоційний) стан героя. Внутрішній мовний портрет є одним із засобів втілення внутрішнього стану персонажа в художньому творі.

Однією з особливостей творів жанру підліткового фентезі є психологізація, тобто зосередження на внутрішніх переживаннях підлітка. Для головних героїв часто притаманне почуття самотності та прагнення вирватись із оточуючої реальності. Цей емоційний стан притаманний для підліткового віку, що частково й зумовило популярність цього жанру.

Головними дійовими особами фентезійних творів Шеннон Гейл є дівчата-підлітки. Традиційно для цього жанру головні героїні живуть звичайним життям, аж поки їм не доводиться виконувати певну місію. Місія стає для них фізичним та емоційним викликом і після її виконання змушує побачити світ у іншому світлі [17, с. 3; 18, с. 7].

Слід зазначити, що ми не аналізуємо мовні портрети усіх героїнь підліткового віку цього твору, оскільки вважаємо, що образ головної героїні Мірі є збірним.

Головна героїня твору – 14-літня дівчина на ім'я Мірі. Вона проживає у селі на горі Ескель, що входить до території Денленду. Оскільки батько не дозволяє їй працювати з рештою мешканців села в кар'єрі, то вона відчуває себе ізгоєм у громаді. Проте згодом Мірі стає однією з учениць академії, де виховують потенційну наречену для принца, і їй вдається стати однією з найкращих учениць та отримати звання «Принцеси Академії» згідно з голосуванням своїх однокурсниць. Мірі не стає принцесою, однак знання, отримані в академії, зокрема з комерції, вона впроваджує на благо життя свого селища. Її внутрішній стан проходить трансформацію від наляканої дівчини до впевненої у власних силах та знаннях, що знаходить відображення у тексті твору на лексичному, синтаксичному та стилістичних рівнях мови. Аналіз будь-якого мовного портрета, в тому числі внутрішнього, пов'язаний

із лінгвістичним аналізом тексту, не став винятком і зазначений твір Шеннон Гейл. Оскільки це внутрішній мовний портрет, то він передбачає використання емотивного компонента.

У процесі аналізу тексту твору встановлено, що продуктивними лексико-семантичними та синтаксичними засобами опису внутрішнього мовного портрету в цьому творі є:

– слова-номінативи (лексичні одиниці, що називають емоції) (27%): 'Embarrassed to have shown she wanted to go, Miri shrugged ...' [14, с. 9], '... as she had often feared, then she would never let them see she cared' [там само, с. 35]; 'Despite her uncertainty, Miri took Esa's hand' [там само], 'Miri wished that she could find the right words to express her anger, fear and longing' [там само, с. 56], 'The idea of marrying a lowlander still confused and frightened her' [там само, с. 88], '... Miri was surprised when she noticed it was light enough to see the stones littering the ground outside, rough with bites of morning frost' [там само, с. 158]; 'She stood to go to him, then hesitated' [там само, с. 128], '... she felt so happy and proud to be a part of people who knew craft no one else did' [там само, с. 165];

– слова-конотативи (лексичні засоби, що виражають емоційний стан) з образними порівняннями (23%): 'She hated to respond to the lowlanders trumpet like an animal to a whistle, but curiosity came to her pride' [там само, с. 17], 'Miri felt herself gawk like a coarse mountain girl, but she could not help it' [там само, с. 20], 'Miri had felt as safe as a goat scampering alone around Mount Eskel since she was five' [там само, с. 35], 'She stood up, feeling as though the idea were too big too big to crouch inside her and needed room to stretch' [там само, с. 133], 'Miri's head was light, and as she walked to the front of the class she seemed to float, as though she were a puff of tree pollen blown just above the ground' [там само, с. 194];

– слова-конотативи на основі метафоричного перенесення із соматизмами (12%): 'Miri's heart feels squeezed between two stones ... Her throat burned' [14, с. 9], 'Miri felt utterly frozen in her blunder' [там само, с. 63], 'Miri's tongue felt made of clay' [там само, с. 66], '... and the one that made Miri to roll her eyes – Poise' [там само, с. 92], 'Her eyes flicked to the painting, ...' [там само], 'Miri almost told Marda then of feeling like the outcast of the quarry and the mean, tight spot of jealousy she had harbored in her heart for years' [там само, с. 181];

– слова-конотативи на основі персоніфікації (9%): 'Her thoughts and emotions played a game of tug-rope inside her' [с. 54], '... and her desires

plunged and stumbled inside her' [там само, с. 92]; 'The cold and her fright made Miri feel half-dead' [там само, 74], 'The world seemed to shudder ...' [там само, с. 80], '... Miri imagined the mountain was laughing at her' [там само, с. 90];

– соматична лексика для відображення емоційного стану (10%): 'Miri's chin began to quiver, and she covered it with her hand' [там само, с. 56], 'Miri clapped her hands together' [там само, с. 122] (у цьому прикладі сплеск руками позначає здивування), 'Miri's eyes felt watery, and she put her face against her pa's chest' [14, с. 124]; 'The pause that followed made Miri want to hop from foot to foot' [там само, с. 164];

– оноματοпея (6%): 'Miri groaned to herself' [там само, с. 89], 'Miri's thoughts began to buzz like flies over a meal' [там само, с. 111] (цей приклад вміщує порівняння), 'Her voice creaked, but her mouth was too dry to swallow' [там само, с. 135]; 'She even peeked into the now empty closet and hissed into the dark' [там само, с. 302];

– синтаксичні та графічні експресивні засоби, зокрема повтори та риторичні запитання з курсивом (13, 88%): '*Let them all believe them I don't care ... Because I don't care. I don't*' [там само, с. 12], 'Would they think she was foolish to try? Would they laugh?' [там само, с. 82], '*What would it feel like to wear such a dress?*' [там само, с. 61], '*Is it free? Is it gone?*' [там само, с. 73], '*How can I do the same things with my thoughts?*' [там само, с. 80], '*He does?* thought Miri. Her heart beat once as she thought, *He does*' [там само, с. 197]. Риторичні запитання передбачають використання інверсії і передають роздуми головної героїні, зокрема ті, що з курсивом;

– використання оцінних прикметників 'wonderful' для відображення емоційного переживання захоплення та 'stupid' (0,12%) для позначення обурення. Наприклад: 'How wonderful it would be, Miri thought, to sing in time, to call out in quarry-speech to a friend working on another ledge' [там само, с. 15], 'Miri rubbed her arms and laughed. It's wonderful ...' [там само, с. 179]; 'This is stupid', Miri said as soon as they had exited the classroom' [там само, с. 54], 'Stupid Conversation' Miri said to Britta when they returned to individual conversations' [там само, с. 95].

Слова-номінативи, що називають емоції, можна віднести до прямої стилістичної номінації емоційного стану головної героїні, а решту – до непрямої стилістичної номінації.

Для внутрішнього мовного портретування головної героїні твору авторка практично не

застосовує слова-афективи, зокрема вигуки. Наявні поодиначні випадки використання вигуку 'oh': 'Oh, I don't know' said Miri ...' [там само, с. 135] (у цьому прикладі цей вигук позначає здивування). Також відсутні лайливі слова у мовленевому портретуванні Мірі. Можливо, це спричинено бажанням письменниці підкреслити її освіченість. Малопродуктивним є і використання епітетів для її внутрішнього мовного портретування, хоча також наявні одиничні приклади. Наприклад: '... when she flashed a rare smile' [там само, с. 36], 'Miri ignored the painful chill of solitude around her' [14, с. 63], '... and smiled with wide, panicked eyes ...' [там само, с. 213], 'Miri felt a shy smile take her lips' [там само, с. 206].

Відповідно до виявлених засобів мовного портретування виявлено, що авторка в основному застосовує екстервентну форму психологічного зображення, що передбачає наявність психологізованого пейзажу та інтер'єру. Наприклад: 'When clouds kept the sun from burning the frost away, Miri could see the outside world only as a grayish blur. So much time indoors, so much time with no one to talk to, was making her feel wretched' [там само, с. 72], 'The bedchamber fire was not high enough to warm her on her pallet at the far end of the room and she shivered and wished for something to hope for' [там само, с. 69].

Для характеристики внутрішнього мовного портрету Ш. Гейл використовує лексико-семантичні та стилістичні засоби, які відображають негативні або позитивні емоції. Однак для вербалізації негативних емоцій письменниця більше використовує образність (тропи), ніж для позитивних. Так, для позначення хорошого настрою Мірі у тексті твору застосовуються такі прості дієслова, як '*smile*' та '*laugh*': 'That made Miri smile to herself while she sang' [там само, с. 85–86], 'Miri had an impulse to laugh or say something funny or mocking, but instead she said ... Then she did laugh for no reason' [там само, с. 313].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Як видно з наведених прикладів, внутрішній мовний портрет героїні Мірі є гендерно-нейтральним, а набуває гендерної маркованості лише у сполученні з її гендерним мовним портретом та частково фізичним. Це зумовлено тим, що англійська мова належить до аналітичного типу.

Внутрішній мовний портрет головної героїні є динамічним, тобто змінюється протягом твору. На початку твору авторка передає в основному її негативні емоції, зокрема страх, але з розвитком подій вони змінюються на позитивні, що відповідно відображається у тексті твору на лексич-

ному, синтаксичному та стилістичних рівнях мови. Для вербалізації негативних емоцій письменниці більше використовує образність (тропи), ніж для позитивних. Серед найпродуктивніших лексико-семантичних засобів, використаних письменницею для внутрішнього мовного портретування дівчини-підлітка, варто виокремити засоби прямої стилістичної номінації, зокрема образні порівняння (23%), та засоби непрямої стилістичної номінації емоційного стану, зокрема слова-номінативи (27%). Синтаксичні експресивні засоби, на

відміну від лексико-семантичних, прямо не характеризують емоції героїні твору, а посилюють емотивну забарвленість її висловлювань.

Перспективним вбачаємо дослідження двох інших творів Шеннон Гейл із циклу «Академія принцес», а також компаративне дослідження гендерних мовних портретів персонажів у творах письменниці. Комплексного дослідження потребує вивчення мовної особистості авторки твору, що передбачає аналіз не лише її літературної спадщини.

Список літератури:

1. Гурбик Ю. Сутність та зміст поняття «Мовна характеристика», як стилістичний засіб створення образів персонажів. *Сучасний рух науки*, 4–5 квітня 2019, Дніпро. С. 286–290.
2. Деренчук Н. Мовний портрет сучасного українського політика: дис. ... канд. філ. наук: 10.02.01. Луцьк, 2018. 228 с.
3. Єрмоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 224 с.
4. Загнітко А. Теорія лінгвоперсонології. Вінниця: Нілан-Лтд, 2017. 136 с.
5. Каневська Л.В. Психологізм романів Івана Франка середини 80–90-х років: автореф. дис. канд. філол. наук. 10.01.01. Київ, 2004. 22 с.
6. Писаренко В. Типологія мовних портретів персонажів у художніх текстах триптиху «Хресна Проща» Р. Іваничука: змістовий аспект. *Лінгвістичні дослідження*. 2016. Вип. 42. С. 150–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2016_42_24 (дата звернення: 16.03.2021).
7. Семенов О. Мовний портрет наукового наставника у вимірах лінгвоперсонології. *Дивослово*. 2019. № 2. С. 35–39.
8. Степанюк М.П. Репрезентація емоційного стану художнього персонажа у жіночому романі: лінгвокогнітивний і гендерний аспекти (на матеріалі романів Ш. Бронте та Е. Бронте): дис. ... канд. філ. наук: 10.02.04. Херсон, 2016. 244 с.
9. Шевчук З. С. Схема опису мовного портрета жінки. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2014. Вип. 7. С. 210–212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apftp_2014_7_47 (дата звернення: 17.03.2021).
10. Female Authors Who Rule Sci-Fi and Fantasy Right Now. URL: <https://ew.com/books/27-female-authors-sci-fi-fantasy/> (дата звернення: 16.03.2021).
11. Fantasy Subgenres Guide Fantasy Defined: Genres and Subgenres. URL: <http://bestfantasybooks.com/fantasy-genre.php> (дата звернення: 08.07.2021).
12. Golding Robert, Zacharias P. Pieri. *Idiolects In Dickens: The Major Techniques And Chronological Development* Springer, 1985. 255 p.
13. Hale Shannon. Dio. URL: <https://shannonhale.com/bio> (дата звернення: 08.07.2021).
14. Hale Shannon. *Princess Academy*. Bloomsbury, 2007. 314 p.
15. Jackson Ian. *Mathein Pathein: A Thesaurus of the Idiolect of John David Jackson (1925-2016)* Poltroon Press 2016. 71 p.
16. Johar Swati. *Emotion, Affect and Personality in Speech: The Bias of Language and Paralanguage* Springer, 2015. 52 с.
17. Matney Ashley. *Murdoch and the Machine of Fantasy, Dissatisfaction, and Desire*. URL: https://kb.osu.edu/bitstream/handle/1811/31932/Thesis-Murdoch_Machine_and_Fantasy.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 16.03.2021).
18. Meuchel Aimee. *Traits and stereotypes of male protagonists in high fantasy novels as compared by gender of the author: a content analysis*, 1999. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/210609008.pdf> (дата звернення: 16.03.2021).
19. Polzehl Tim. *Personality in Speech: Assessment and Automatic Classification* Springer, 2014. 176 с.
20. Strong Female Protagonists – Juvenile and YA Fantasy. URL: https://www.goodreads.com/list/show/29845.Strong_Female_Protagonists_Juvenile_and_YA_Fantasy (дата звернення: 16.03.2021).
21. Wales Katie. *A Dictionary of Stylistics*. Routledge, 2014. 480 p.

Senkiv O. M., Tymchuk O. T. THE INTERNAL LANGUAGE PORTRAIT OF A TEENAGE GIRL IN FANTASY LITERATURE (based on Shannon Hale's novel 'Princess Academy')

The article focuses on the peculiarities of a language portrait of a teenage girl in Shannon Hale's novel 'Princess Academy'. The inner linguistic portrait of the main character is dynamic and changes throughout the work. At the beginning of the work the author conveys mainly protagonist's negative emotions, especially fear; but with the development of events they change into positive ones. Productive lexical, semantic and syntactic means of describing her inner language portrait are shown. Means of indirect stylistic nomination, including figurative comparisons (23%) and means of direct stylistic nomination, including nominative words that name emotions (27%) are among the most productive lexical and semantic means used by the writer for an internal language portrayal of the teenage girl. Syntactic expressive means, in contrast to lexical and semantic ones, do not directly characterize the character's emotions, but only make Miri's statements more emotive. For verbalizing negative emotions the writer uses stylistic devices more often than for positive ones. For the inner language portrait of the main character the author rarely uses affective words, especially interjections and swear words are not used in her speech portrait. It is highlighted that the writer mainly uses the external form of the psychological image for portraying the protagonist, that presupposes the presence of a psychologized landscape and interior. It has been proven that the inner language portrait of the protagonist is gender-neutral, and acquires gender labeling only in combination with her gender language and partly physical portrait.

Key words: Shannon Hale, young adult fantasy, girl, language portrait, teenager.